

Настасија Марић¹,
Зорица Цветановић,
Универзитет у Београду,
Учитељски факултет

Прегледни рад
Методичка теорија и пракса број 1/2018.
УДК: 371.3::821.163.41-342]:373.32
стр. 7 - 20.

**МЕТОДИЧКИ МОДЕЛ ОБРАДЕ СРПСКЕ
НАРОДНЕ БАЈКЕ „ПЕПЕЉУГА”
У ЧЕТВРТОМ РАЗРЕДУ
ОСНОВНЕ ШКОЛЕ**

Резиме: Наставни часови на којима се обрађује народна бајка имају своје посебности. У интерпретацији сваког књижевног дела потребно је поћи од његове индивидуалности, анализирати дело, а затим сачинити методичка усмерења. Тек се на основу анализе и методичких усмерења моделују часови обраде бајке. У четвртном разреду основне школе обрада бајке обухвата више теоријских и методичких елемената. Циљ овог рада јесте приказ методичких захтева и модела за обраду бајке у четвртном разреду основне школе, као и предлог једног методичког модела часа обраде народне бајке „Пепељуга”.

Кључне речи: настава књижевности, народна бајка, методичка усмерења, методичко моделовање часова, методичке етапе, народна бајка „Пепељуга”

---

¹ m.nastasija@yahoo.com

УВОД

Народна бајка јесте вишеепизодична прича. Збивања у оквиру ове приче дешавају се према устаљеним композиционим обрасцима и карактерише је присутно чудесног. Психолози истичу да деца воле да читају бајке (Требјешанин, 2013). И проучаваоци бајки наводили су утицај овог усменог прозног облика на развој детета: бајка буди радозналост детета, подстиче машту и развија интелект; утиче на морално васпитање, али на имплицитан начин – те се исто лакше развија код детета; нуди решења тегоба, у оквиру бајке не предочава се само небрижна слика света – показује се да постоје бројне потешкоће, али ако се неко бори и не предаје, може да их реши; читајући их – дете се поистовећује са јунаком и поприма добре особине (Бетелхајм, 1989).

Као период када децу највише занимају бајке, у методичкој литератури се наводи узраст од шесте до десете године, а то су млађи разреди основне школе. Сама заинтересованост за читање јесте полазна и важна тачка, али је кључно питање начин на који ће се бајка интерпретирати. Како Вук Милатовић истиче: „иако су занимљиве, бајке својом дужином и динамичном фабулом, брзином смењивања реалних и фантастичних слика доприносе опадању пажње ученика” (Милатовић, 2013: 301), те се закључује да се мора пронаћи адекватан начин на који ће народна бајка бити интерпретирана у млађим разредима основне школе.

Управо зато, циљ овог рада јесте да предложимо адекватан модел часа обраде једне народне бајке. Пре тога навешћемо и објаснити етапе које су важне у обради, али ћемо указати и на могућност примене постојећих модела у интерпретацији наведеног усменог прозног облика. Очекујемо да рад може помоћи учитељима у осмишљавању целовитог приступа народној бајци, као и да ћемо их овим примером подстаћи на моделовање часова.

1. МЕТОДИЧКИ ЗАХТЕВИ У ОБРАДИ НАРОДНЕ БАЈКЕ

На основу принципа у настави књижевности, и природе самог књижевног текста који се обрађује, изводе се даље методичке радње. Вук Милатовић истиче да треба водити рачуна о принципу условности, затим методичке адекватности, као и принципу јединства анализе и синтезе (Милатовић, 2013). Принцип условности и принцип методичке адекватности подразумевају следеће: „проналазе се методички поступци и облици рада адекватни индивидуалној природи књижевног дела – његовој структури и сензибилитету” (Милатовић, 2013: 265). Наставно тумачење књижевних дела увек подразумева спој књижевних и методичких знања. Од књижевних чињеница иде се ка методичким усмерењима. Свако дело је оригинално, те га на тај начин треба третирати и приликом анализе у настави. У интерпретацији се поштује принцип анализе и синтезе.

У млађим разредима основне школе текст се тумачи од анализе ка синтези, „јединство анализе и синтезе значи јединство рашчлањивања дела на саставне делове и обједињавање тих саставних делова у целину” (Милатовић, 2013: 265). Не водећи рачуна о њиховом редоследу, оглушићемо се о развојне карактеристике ученика и самим тим интерпретација неће бити успешна. Такође, „садејством уметничког доживљаја, опажања, аналитичкосинтетичког рада и вредновања књижевног дела остварује се јединство фантазијске, емоционалне и рационалне делатности ученика” (Мркаљ, 2008: 45). На основу наведеног редоследа, остварују се методичке етапе у раду, а навешћемо оне које су кључне за обраду бајке.²

Тумачење непознатих речи и израза. Једну од највећих препрека за разумевање народне бајке представљају непознате речи. Исто се не огледа само у непознавању појма речи него и његове употребне вредности. Дете млађег школског узраста не може знати шта значе речи: просо, вретено, куђеља и многе друге. Закључује се да етапа мора бити спроведена – са посебном пажњом и прикладним поступком – у циљу успеха даљег рада. Могући начини за објашњење речи су: демонстрација слике предмета, показивањем снимка који објашњава одређену радњу, описивањем како је предмет коришћен у прошлости. Будући да се у дидактици као кључан истиче принцип очигледности, важно је на наведен начин спровести ову етапу. Одлазак у одговарајуће музеје – поготово Етнографски музеј у Београду – ученицима може много помоћи у разумевању непознатих речи, али и народног живота (а тиме и народних бајки). Не само да ће деца тако лакше разумети текст већ ће се упутити у архаичне речи српског језика, богатиће речник, упознаће се са народном културом и традицијом.

Анализа текста. При обради народне бајке могуће је реализовати садржинску, идејну, психолошку и етичку анализу. У оквиру анализе народне бајке важна је и обрада књижевног лика: потребно је расветлити позитивне и негативне ликове у бајци – уочити њихове особине, диференцирати их, вредновати њихове међусобне односе. Све аспекте је могуће обухватити приликом разговора о тексту. Наравно, степен анализе зависи од узраста ученика, програмских захтева и самог књижевног дела. Без обзира на то да ли се одвија синхроно или сукцесивно, без обухватања свих поља нема потпуне анализе. Дакле, важно је да „пратимо редослед догађаја, али то праћење не сме бити пука репродукција чињеница, већ оспособљавање ученика да уочавају одређене појаве, да их међусобно упоређују, да уочавају узрочно-последичне везе, да заузимају своје ставове о појединим ситуацијама и ликовима” (Милатовић, 2013: 301).

Поред сагледавања сваког уметничког текста као оригиналног и уочавања карактеристика које су само том делу специфичне, народна бајка има и своје жанровске карактеристике и њих треба узети у обзир пре методичких усмерења. У оквиру бајке стварно и нестварно налазе се у истој равни; у њој нема психолошког развитка ликова – постоје позитивни и негативни ликови, али и бројни чудотворни помоћници и

---

² У даљем тексту сагледавамо само неке од методичких етапа часа које су неопходне за анализу народне бајке. Не сугеришемо да су важније од других – само да су специфичне за природу народне бајке.

штеточине; постоје строго утврђени композициони обрасци по којима се бајка одвија, као и одређен број функција које покрећу догађаје; такође, стереотипне су и уводна и завршна формула бајке. Ученици ће их уочавати – а у старијим разредима основне школе именовати и продубљивати знања о истима. Зона Мркаљ (2008) се због наведеног пита има ли смисла проучавати поступке ликова, односе међу њима када знамо да је све утврђено строгим композиционим обрасцима. Закључује да уколико се то не би радило, онда се не би остварили циљеви, ништа се не би могло проблематизовати – а потребна су, али и значајна и могућа, различита тумачења. „Због тога је у периоду сазревања личности неопходно бајку посматрати и тумачити са психолошког гледишта и подстицати коментарисање поступака јунака бајке чак и онда када је потпуно јасно да је тај поступак одређен жанровском конвенцијом” (Мркаљ, 2008: 220). Дакле, народна бајка утиче на формирање односа детета према животу и свету; јасно су диференциране позитивне и негативне особине и развија се свест о истима. Такође, деца се поистовећују са јунацима бајке – те утичу на формирање њихове личности и зато је важно тумачити их са различитих аспеката.

Стварно и измишљено у бајци. Након анализе важно је сагледати да ли су ученици уочили однос између стварног и нестварног у бајци. Тако ће се упознати са појмом *чудесно* који ће прво само уочити читањем и анализом различитих бајки – а касније (у старијим разредима) и именовати појам.

О бајци. Не треба заборавити ни тумачење карактеристика бајке, одређених појмова које су везане за њу – ко је записивао и сакупљао народне бајке, који су бројеви карактеристични, неодређеност времена и простора, уочавање градације, као и типичног почетка и завршетка бајке. Кључно јесте да ученици наведене карактеристике не уче напамет – нити то од њих треба тражити. До закључака ће доћи поступком који највише одговара њиховом узрасту – од конкретног ка апстрактном – читањем различитих народних бајки које садрже наведене структуралне сегменте. Уочиће да су сегменти заједнички за све народне бајке и тако их памтити.

Синтеза. Након наведеног, важна је и неизоставна синтеза како би се објединило све анализирано. Она се најчешће реализује понављањем фабуле, односно препричавањем бајке.

Мотиви из народног живота. У народним бајкама често уочавамо прожимање жанровских карактеристика са реалијама које одговарају времену у којем су бајке сакупљане. У свет бајке различитим поступцима утиснути су амбијент приповедача, приказ материјалне и духовне културе одређене средине. Наведено поготово важи за народну бајку „Пепељуга” која је обавезна за обраду у четвртном разреду основне школе. Сусрет ученика са народним животом Срба који не познају довољно, непознавање културе и обичаја – могу утицати на одбојан став према народној бајци. Стога је важно како ћемо ученицима указати на културу и обичаје ранијих времена у којима су усмене бајке настајале. Како се ученици са непознатим речима упознају сагледавањем очигледних примера, на исти начин треба обрадити мотиве из народног живота. Подсетити ученике на одређена народна веровања, народне обичаје, питати их

да ли су некада били на селу и како тамо изгледа. Разговор, као и указивање на мноштво очигледних примера, им помаже у разумевању.

2. МОГУЋНОСТ ПРИМЕНЕ ПОСТОЈЕЋИХ МЕТОДИЧКИХ МОДЕЛА У ОБРАДИ НАРОДНЕ БАЈКЕ

Методичари наставе српског језика и књижевности бавили су се народним бајкама и начином на који оне могу да се обраде у млађим разредима основне школе.

Милија Николић (2006) истиче двадесет незаобилазних методичких радњи у проучавању књижевних дела. Међутим, радње ће се бирати у складу са природом текстова за обраду. Дакле, комбиновањем поменутих радњи могуће је направити мноштво радних модела који одговарају уметничкој индивидуалности конкретних дела (Николић, 2006: 245).

Павле Илић (1997) разликује *основне методичке радње* које су незаобилазне при обради било ког књижевног дела, међутим, наводи и *споредне* које се укључују када то захтева природа текста. Основне радње су све оне које проистичу из наставног рада на тексту и које постоје приликом тумачења истог: читање, мотивација, најава текста, психолошка или емоционална пауза, оријентациона питања којима се проверава рецепција текста, тумачење непознатих речи и локализовање текста. Као кључну методичку радњу, Илић (1997) подразумева читање. Посебно, етапе које прате наведену су: мотивација, тумачење непознатих речи и локализација (Илић, 1997: 350–351). Ипак, обраду бајки и других епских дела сагледава само на примерима репрезентативних текстова, не успостављајући моделе за обраду конкретних књижевних врста. Уочавамо да је важно постојање одређених етапа приликом анализе било ког текста, али остале ћемо користити у зависности од природе самог текста.

Слично, и Вук Милатовић (2013) предлаже општи модел обраде уметничког текста. Међутим, и овде се наводи да сам модел не треба схватити строго дефинисано – треба га мењати водећи рачуна о конкретном књижевном делу, истиче Милатовић. Додаје и да је потребно имати у виду логички редослед етапа при стварању модела (Милатовић, 2013: 277). Надаље, истиче да сваки жанр подразумева постојање њему својствених и посебних облика изражавања, те зато предлаже и жанровске моделе обраде уметничког текста. Важно је напоменути да се аутор залаже и за преображавање наведених модела у зависности од самог књижевног дела (Милатовић, 2013: 292–329). Посебно, представља и моделе стваралачке наставе књижевности: обрада текста помоћу истраживачких задатака, обрада текста по плану, тематско-мотивска обрада текста, обрада текста помоћу доминантног књижевног лика, проблемски поступак обраде књижевног текста и примена различитих поступака и облика рада (Милатовић, 2013: 306–326). Када говоримо о обради бајке, предлаже три модела, који су јој

прилагођени као књижевном жанру. Наводимо један за који сматрамо да у највећој мери одговара приступу народној бајци.

Методичка структура часа: 1. Припремни разговор; 2. Најава наставне јединице; 3. Изражајно читање; 4. Усмерено, истраживачко читање (истраживачко читање је обављено код куће); 5. Разговор о првим и општим утисцима, о непосредном доживљају текста; 6. Разговор о истраживачким задацима (чудесни мотиви, животна стварност у бајци, главни јунак и порука бајке – особине главног јунака, савлађивање препрека, поруке (идеје) бајке; 7. Битнији стваралачки поступци – тројство и градација, композиција бајке; употреба презенте у приповедању; где и када се догађа радња (радња је делокализована и временски неодређена); идејно уопштавање бајке (Милатовић, 2013: 303).

Примећујемо да наведени модел такође садржи етапе које се не могу изоставити у раду, али су дате и додатне које у потпуности одговарају специфичностима народне бајке. Етапе се даље могу мењати, у зависности од услова које смо навели.

Могућности за анализу народне бајке наводи и Зорица Цветановић (2011), уз предлоге за различите приступе овим текстовима. Наведени су: диференцирани задаци; питања и задаци за рад по логичким целинама; план бајке са интегралним задацима; план бајке са истраживачким задацима; литерарни проблеми са задацима; истраживачки задаци; групни облик рада – интегрални или диференцирани задаци; групни облик рада – рад на нивоима различитих сложености (Цветановић, 2011: 105). Учитељима су тако предочене бројне могућности које могу користити у раду.

Уочавамо да се наведени методичари залажу за уважавање карактеристика књижевног текста као уметничке творевине – који утиче на даље моделовање часова. Ништа не треба гледати као унапред задато и стриктно што се не сме мењати. Напротив, потребно је стално моделовати часове водећи рачуна о природи књижевног текста, као и узрасним могућностима ученика. Такође, постоје одређене етапе које су обавезне приликом сваке интерпретације, а то су: мотивација, читање текста, уметнички доживљај, тумачење непознатих речи, анализа и синтеза. Наведено треба поштовати и у интерпретацији народне бајке, а додајемо да се за сваку бајку може направити посебан модел, у зависности од њене специфичности.

3. МОДЕЛ ОБРАДЕ НАРОДНЕ БАЈКЕ „ПЕПЕЉУГА”

Емоционално-интелектуална припрема. Учитељ са ученицима разговара о народним веровањима.

Да ли знате шта су народна веровања? Шта су? Уколико ученици не одговоре, учитељ говори да су народна веровања, као што и назив каже, настала у народу. Односе се на појаве за које се веровало да могу да предвиде догађаје који следе. Међутим, она нису ишчезла. Неки људи их се и данас придржавају.

Да ли су вам позната следећа народна веровања: Знате ли због чега не ваља када се звижди у кући? Због чега? Шта значи када вас сврби леви длан? Шта значи видети паука на себи? Знате ли шта значи видети петла, а голуба? Да ли вам је познато неко народно веровање? Које?

Затим учитељ са ученицима разговара и о старим занатима. Да ли знају шта значе следећи занати: кројачки занат, грнчарски занат, плетење. Уз то, показују се фотографије старих заната.

Најава наставне јединице. Истиче се наставна јединица. Ученицима се говори да ће читати и разговарати о народној бајци која се зове „Пепељуга”.

Тумачење непознатих речи и израза. Ученици су добили задатак да код куће прочитају бајку „Пепељуга” као и да прочитају значење непознатих речи. Међутим, да би ученицима било јасније значење непознатих речи, показују се фотографије на којима могу видети како изгледају: вретено, просо, корито, кудеља, пређа, пређа смотана у кокошку.

Читајући текст народне бајке, ученици су подвукли и пронашли значење непознатих речи. Међутим, пре даљег рада је неопходно утврдити да ли су разумели значење истих. Да бисмо допринели разумевању, показујемо фотографије које показују речи које су биле непознате и тиме додатно разјашњавамо њихово значење.

Разговор о доживљају. Кроз разговор о доживљају проверава се како су ученици доживели уметнички текст. На пример, који део бајке вам се допада? Због чега?

Темељ сваке интерпретације јесте снажан утисак који је у нама изазвао текст. Као што многи методичари истичу, ученици могу разговарати о књижевноуметничком делу тек након што дело доживе и када код њих изазове реакције. Они саопштавају своје доживљаје, утиске и размишљања. Очекујемо да су снажно доживели причу и да су формирали своје утиске о бајци „Пепељуга”. Ученици овог узраста се могу чудити необичним мотивима, односно елементима народног живота и због тога истичу ситуације које су битне за доживљај и разумевање ове бајке.

Анализа бајке. У току анализе учитељ поставља питања. Ученици одговарају и разговарају о бајци, а записују се основни елементи бајке (почетак, радња, ликови).

Игра око јаме. Ученицима се скреће пажња на прву реченицу бајке. Где су се девојке налазиле? На шта сте помислили када сте прочитали „дубока јама”? Како сте реаговали читајући део текста у коме пише да су девојке преле око дубоке јаме? Која осећања су се у вама пробудила? Зашто? Да ли се можда у вама пробудила неизвесност, радозналост, или нешто друго? Шта?

Анализу бајке „Пепељуга” почећемо разговором о лоцирању радње и о увођењу ликова. Бајка истиче поједине просторне одреднице. Понављање и учесталост појединих места могу дати одређену закономерност и могућност да се говори о значењу појединих простора. Изразом дубока јама указује се на место које је чест мотив у народним бајкама и који је везан за уклето место и опасност на натприродан начин. Добро је познато значење јаме као границе између света мртвих и живих. Ученицима треба, на неки начин, приближити значење овог места које још дубље могу

тумачити у старијим разредима. Могу га препознати и разумети повезивањем са другим жанровима у којима изазива сличне догађаје. Због тога, ову бајку повезујемо са другом како би ученици уочили исти мотив и боље разумели почетак ове бајке. Управо зато што бајка почиње окупљањем девојака око дубоке јаме, указује се на даљу неизвесност и напетост, али и место које изазива радозналост оних који се око ње налазе. Када схвате каква осећања изазива ово место, одмах прелазимо на нова усмерења и подстицајне задатке како би ученици видели како је на девојке које су се налазиле око јаме утицало исто.

Пронађите део који говори шта су девојке урадиле након упозорења старца. Шта се због тога десило? Због чега су се девојке још више приближиле јами и након упозорења старца? Шта закључујете? Како бисмо назвали ту особину? Оправдавате ли њихов поступак? Зашто? Да ли се и вама дешавало да због радозналости урадите нешто што вам је било забрањено? Шта се онда догодило? Можемо ли да кажемо да је тај догађај покренуо даљу радњу у бајци? Због чега?

Подстицајна питања упућују на сазнање да девојке нису послушале савет јер су биле радознале. Дакле, не из непоштовања старца, него из радозналости, занесености призором дубоке јаме која вуче на приближавање. Постављањем питања: „Како схватате њихову радозналост”, подстичемо ученике да исту особину повежу са својим искуством и тиме боље разумеју и тумаче овај део. Познато је и да свака народна бајка почиње кршењем забране и поремећајем равнотеже. Уочавамо исто и у овој народној бајци.

Марина лепота. Како замишљате Мару? Наведите своја осећања и расположења док сте пратили овај лик. По чему је Мара била изузетна? Чиме је природа издвојила овај лик у односу на остале? Хајде да уочимо и докажемо исто. Како је на почетку описана док чува говеда? Пронађите тај део и прочитајте. Како је описан њен изглед када се појављује у цркви три пута? Прочитајте. У чему се огледа њена женственост? Пронађите део у коме се види која осећања је изазвала Марина лепота код маћехе, а затим образложите због чега је њена лепота била узрок њене судбине.

Подстицање ученика да анализирају књижевни лик је веома важно јер га на тај начин ученици дубље доживљавају и целовитије сагледавају, односно у току анализе обухватају све облике његовог испољавања. У народним бајкама се посебна пажња обраћа на спољашњи (физички) изглед и морални портрет ликова (морална карактеризација), док психолошко сазревање, које је истакнуто у ауторској бајци, у народној бајци изостаје. Међутим, ученици тумаче лик са различитих аспеката. Доживљаји и утисци о књижевном лику су добар подстицај за његову интерпретацију. Дакле, ученици одговором на питање: „Како замишљате Мару” износе своје ставове о лику без обзира на то како су даље усмерени. Затим, након доживљености књижевног лика можемо сазнати и обрадити остале аспекте лика. Прелазимо на физички портрет лика. Мара је била најлепша девојка што је био посебан узрок њених невоља са маћехом. Ученици треба да уоче да Мара страда због лепоте, да лепота утиче на њену даљу судбину. Врло је чест и мотив уклете лепоте који јунакиње обично доводи у

различите неприлике. Такође, карактеристика народних бајки јесте да су јунакиње лепше од других управо зато што физички изглед често приказује њихове особине (лепи су и добри, ружни су често зли). Када су исто уочили, прелазимо на нова питања којима ће уочити и моралну карактеризацију ликова и тако даље разумевати бајку и целовито је сагледавати, као и типичне особине ликова народне бајке.

Ликови Маре, маћехе, полусестре. Какве је утиске на вас оставила маћеха док сте читали бајку? Да ли сте осетили потребу да јој нешто кажете? Шта? Знате ли шта је љубомора? Можемо ли да кажемо да је присутна код маћехе? Због чега? Докажите да маћеха постаје све више зла према Мари. Како маћеха изражава мржњу речима, а како захтевима? Оправдавате ли поступке маћехе? Објасните. Шта онда можемо да кажемо за маћеху? Како бисмо могли да је назовемо? Да ли она штети Мари? Како Мара одговара на те захтеве? Размислите, да ли се супротставља маћехи? Како бисте ви поступили да сте на Марином месту? Шта бисте урадили? Шта нам њени поступци говоре о њеним особинама? Докажите особине поступцима. На основу реченог, упоредите особине маћехе и Марине особине. Како се полусестра опходи према Мари? Шта бисте на основу тога рекли о њеним особинама? Како бисте поступили на њеном месту?

Након почетног физичког портрета Маре који је мотивација за маћехин лош однос према њој, ученици уочавају даље последице наведеним задацима. Прелазимо на моралну карактеризацију ликова. Онако како су поларизоване типске црте, тако се приказују и опречни поступци све до финалне формуле награђивања и кажњавања. Ученици уочавају исто, маћеха показује зао карактер насупрот Мариној суздржаности, скромности, вредноћи, смерности. Лош положај отежава и понашање полусестре чије особине ученици сагледавају. Ученици уочавају и на основу тога пореде особине ликова. Примећују и функцију штеточине као једну од функција бајки. Да бисмо даље разумели тежак положај Маре, морамо сагледати и поступке оца који су томе допринели. Зато прелазимо на анализу лика Мариног оца.

Марин отац. Какав је утисак на вас оставио Марин отац? Шта је урадио Марин отац када јој се мајка претворила у краву? А када му је жена затражила да закољу краву? На основу тога, шта можемо рећи, какав је отац? Које су његове особине? Знате ли шта значи патријархална породица? Какви су односи у таквој породици? Доведите у везу понашање у патријархалној породици са његовим односом према Мари. Оправдавате ли његове поступке? Због чега? Да ли сте желели нешто да му кажете читајући бајку? Шта?

Отац поступа у складу са патријархалним начелима, односно не меша се у одлуке жене о бризи деце. Треба уочити његово морално поступање – зашто није помогао ћерки, зашто не опомиње жену. Ученици уочавају исто и тражимо да вреднују његов лик. Марин отац је пасиван, доноси одлуку о клању краве на наговор жене, не супротставља јој се. Питања упућују на сазнање да је отац подложен утицајима жене и ради све што она каже иако иде на штету његовој ћерки. Лошем положају Маре, осим маћехе, доприноси и однос оца који се не бори да јој помогне. Питања упућују ученике

на уочавање особина и моралну карактеризацију лика. Након уочавања његових особина, прелазимо на следећа питања којима ћемо расветлити лик мајке и учити суротност између њених и очевих особина. Такође, размишљамо шта доводи да даљих ситуација и расплитања поремећене равнотеже. Пошто су Мари у томе помогли управо помоћници у бајци, даљим разговором и задацима прелазимо и на њихово сагледавање.

Лик Марине мајке. У коју животињу се претворила Марина мајка? Размислите, зашто се мајка претвара у краву, а не у неку другу животињу? Објасните. Према народним веровањима крава симболише обнову и поновно рађање. Повежите симболику краве са кравом у оквиру ове бајке. Шта нам је мајка некад у прошлости дала што нам може помоћи када је одсутна? Зашто маћеха никако не успева да елиминисе помоћ мајке? Да ли нам неко може одузети сећања на мајку? Образложи свој одговор. Хајде да сада уочимо како мајка наставља да помаже Мари? Шта све чини? Пронађите део који то показује. Посустаје ли некада у пружању помоћи Мари? Шта на основу тога закључујеш, каква је Марина мајка? Које су њене особине? Докажи да је мајка брижна. Колико је мајчина помоћ значајна за Мару? Размисли, да ли би Мара могла да уради све сама без помоћи мајке? Образложи свој одговор. Да ли бисмо ми могли да урадимо све у животу сами, да не добијамо нечију помоћ или савет? Упоредите сада особине Марине мајке и оца. Учите и наведите разлике. Потврдите примерима.

Марина радозналост је довела до претварања мајке у краву и њеног губитка. Добра мајка ни у једном тренутку не напушта своје дете. Све време је уз њу, помаже и поступцима и саветима. Ученици исто откривају подстицајним питањима. Увиђају да управо помоћу ње Мара успева да се избори са свим недаћама. Не би могла да се бори сама. Уочавају однос Маре и мајке и повезују га са својим искуством што води до бољег разумевања. Расветљује се симболична веза мајке и краве. Истиче се и функција помоћника. Њена помоћ се може објаснити и симболиком краве. Према народним веровањима крава симболизује и плодност, обнову али и поновно рађање. Може се учити да заиста приказује поновно рађање и обнову поступцима према Мари иако је претворена у животињу. Постављањем питања којим се од ученика траже да их повежу, могу боље разумети симболику. Постоји још помоћника у бајци и након разговора о првом, одмах прелазимо на сагледавање осталих.

Мари помажу голубови. Које још животиње помажу Мари? Где сусреће голубове? Зашто баш ту? Шта смо рекли на почетку часа, шта значи видети голуба према народним веровањима? Доведите у везу народно веровање и однос голубова према Мари. Да ли се поклапају? Које су боје голубови? На шта вас асоцира бела боја? Каква осећања буди у вама? Можемо ли да кажемо да су и голубови помоћници? Због чега?

Према народним веровањима видети голуба значи да предстоји мир. Бела боја такође асоцира на мир. Подстицајним питањима: „Шта значи видети голуба према народним веровањима, на шта вас асоцира бела боја”, расветљујемо појаву голуба у народној бајци. Повезујемо народно веровање са његовом појавом у српској народној бајци. Расветљује се и веза мајчиног гроба и два бела голуба, да мајка заправо наставља

да помаже Мари кроз два бела голуба. Такође, ученици уочавају да и голубови имају функцију помоћника. Уочивши то, прелазимо на нова питања којима се уочава још један помоћник у бајци и који доводи до повраћаја устаљеног реда ствари који је на почетку поремећен.

Мари помаже петао. Кога бисмо још могли назвати помоћником? Због чега? Објасните. Како је петао помогао Мари? Шта смо на почетку часа рекли, шта значи видети петла према народном веровању? Да ли можемо довести у везу народно веровање са појавом петла у овој бајци? Због чега?

Према народном веровању – петао најављује дан, престанак злих и нечистих сила и поновно враћање склада. Бајка завршава повраћајем поремећене равнотеже у склад, што и јесте карактеристика сваке народне бајке. Међутим, завршава управо појавом петла, довођењем у везу са народним веровањем, истицањем елемента нашег народног живота што у потпуности осликава српску народну бајку. Осим тога, приказује се опет функција помоћника у бајци.

Мотиви из народног живота. Можете ли ми рећи, које послове обавља Пепељуга? Присетите се, да ли смо тај посао поменули на почетку часа? Дакле, то је наш стари занатски посао. У коју животињу се претвара Марина мајка? Ко помаже Мари? Шта смо рекли, због чега је крава значајна у животу људи. Закључите у којој средини се одвија бајка. Сетите се које још животиње помажу Мари. Чиме смо објашњавали појаву тих животиња? Шта нам је помогло да боље разумемо како оне помажу? Које је право име Пепељуге? Знате ли некога ко се зове Мара? Да ли је то име карактеристично за нашу средину, наш народ? Где Пепељуга иде три пута, где је видела принца? Да ли сте очекивали да ће Пепељуга срести принца баш у цркви? Због чега? Где би иначе требало да се налази принц? Због чега то није тако у овој бајци? Да ли су у средини коју смо поменули могли да се нађу у двору? Зашто? Говоримо ученицима да је црква била место окупљања људи. У цркву су долазили различити људи без обзира на то да ли су богати или сиромашни. Ту су могли да се нађу принц и Мара. Шта има Пепељуга на ногама? Да ли вас је ово изненадило? Због чега? Шта смо рекли, о каквој средини се ради у бајци. Да ли вам је сада јасније због чега носи папуче на ногама. На основу реченог, можемо ли да кажемо да ова бајка упућује на наш народни живот? Због чега? Докажите примерима. Наведите предмете и појаве који упућују на наш народни живот (преле ђевојке код говеда, преде куђељу, просо, црква, петао и корито).

Стилизација бајке почива на њеним жанровским карактеристикама. Међутим, њени слојеви могу бити испреплетани реалијама које су блиске казивачу и слушаоцима. Такав је случај и са овом народном бајком. Подстицајним питањима ученици треба да открију реалије у оквиру ове бајке – док се европске Пепељуге срећу са својим принчевима на баловима, Вукова Мара се састаје са принцем у цркви. Такође, она носи традиционално српско име, чува говеда, преде, носи папуче. Мајка јој се претвара у краву, а помоћници су петао и глобови. Приказује се идилична слика патријархалног села. Проблем који се појављује при обради српске народне бајке јесте одударење језика бајке, њеног културолошког контекста и сазнајног света савременог детета. Деци

је потребно предзнање да би схватили традиционални свет српске народне бајке. Осим непознавања културе и обичаја, деци проблем представљају и непознате речи. Емоционално-интелектуалном припремом у којој се са ученицима разговора о народним веровањима, старим занатима, народним умотворинама које живе и данас, затим објашњењем непознатих речи помоћу фотографија би ученицима било јасније њихово значење; народном ношњом, ученицима се приближава наш народни живот. Када је то све урађено, наведеним задацима ученици су упућени да повежу све оно о чему смо претходно говорили и уоче мотиве народног живота у бајци „Пепељуга”. На тај начин наводимо ученике да уоче лепоту наших народних бајки и њихову специфичност (условљену традицијом, културноисторијским приликама).

Табела 1: Методичке основе за обраду бајке „Пепељуга”

Основни елементи бајке	Чиниоци интерпретације	Основа за методичке смернице
Игра око јаме	Почетак бајке	Простор Девојке нису послушале савет
Марина лепота	Књижевни лик	Физичка и морална карактеризација
Ликови Маре, маћехе и сестре	Књижевни ликови	Поређење особина ликова
Марин отац	Књижевни лик	Особине и поступање
Лик Марине мајке	Догађаји Књижевни лик	Особине и функције помоћника
Мари помажу голубови	Догађаји	Функције помоћника и народна веровања
Мари помаже петао	Догађаји	Функције помоћника и народна веровања
Мотиви из народног живота	Реалије	Реалије из народних веровања, обичаја и културе

Стварно и измишљено у бајци. Наведите догађаје из бајке који су могући у стварном животу. Који догађаји су измишљени и нису могући у стварности? Да ли се Мара чуди што крава говори? Које су још ситуације чудесне? Учитељ пита ученике да ли би желели да нешто што је нестварно у овој бајци постоји у стварности? Због чега?

Чудесно је примарна ознака бајке и увек је присутна у фолклорној бајци. Ученици треба да уоче једнодимензионални свет у којем натприродни и релани свет стоје у истој равни.

О бајци. Питамо ученике да ли можда знају ко је записивао и сакупљао наше народне бајке. Уколико не добијемо тачан одговор, говоримо да је наше народне бајке сакупљао и записивао Вук Стефановић Караџић. Затим их питамо који број се најчешће

појављује у овој бајци. Уколико добијемо одговор да је то број три, тражимо од ученика да пронађу места у бајци где се број три појављује.

Питамо ученике који су бројеви карактеристични за бајке. Треба да повежу са бајкама које су читали раније и да тако дођу до одговора. Након тога, питамо како почиње и како се завршава бајка. Могу ли да се присете још неких народних бајки које имају срећан крај? Шта на основу тога могу да закључе, какав је крај народних бајки?

Да ли ликови из бајке „Пепељуга”, осим Маре, имају имена? Када добијемо одговор, говоримо да је то још једна карактеристика народних бајки. Ликови немају имена него се именују као кћи, сестра, најмлађи, средњи и најстарији син, краљ, принц, маћеха. Због чега су Мару прозвали Пепељугом? Упућујемо их на још једну карактеристику бајки, ликови немају имена, али их некада добијају по карактеристичним особинама, као што је то случај са Пепељугом. И овде је важно повезати исто са другим бајкама које су ученици читали. Тражимо ученицима да пронађу и прочитају које послове маћеха задаје Мари док јој је мајка била претворена у краву. Затим им тражимо да наведу остале послове које маћеха задаје Мари. Какви су ти послови? Какав је први посао, а какав трећи? Повезујемо са другим народним бајкама и на тај начин ученици уочавају градацију без именованја.

Током тумачења, потребно је водити рачуна о уметничкој аутономности бајке, али је важно да након тога ученици уоче и одређене карактеристике које су одређене самим жанром. Након анализе народне бајке „Пепељуга”, потребно је да ученици утврде њене жанровске карактеристике. Постављањем питања о најважнијим карактеристикама (стереотипни бројеви, почетак и завршетак бајке, ликови немају имена, градација) и повезивањем са другим бајкама, ученици боље сагледавају и уочавају типичне карактеристике.

Синтеза. Ученици препричавају бајку, по деловима. Препричавањем се поново ствара целина бајке након анализе.

Самостални и стваралачки рад ученика. Ученици добијају задатак да у пару, на више мањих самолепљивих папира, напишу карактеристике народних бајки. Централни појам је народна бајка, а око њега се стављају појмови које су ученици написали. Парови стављају карактеристике око главног појма – народне бајке (без понављања) и о записима се фронтално разговора.

ЗАКЉУЧАК

Важно је посматрати природу књижевног текста који се обрађује и из које проистичу даља методичка усмерења. Наглашавамо и значај јединства анализе и синтезе, и то од анализе ка синтези – као пута који одговара ученицима млађег школског узраста. Такође, навели смо и одређене етапе које сматрамо важним за обраду народне бајке и њене рецепције од стране ученика. Притом, не сматрајући их окамењеним већ начином за бољу рецепцију од стране ученика, помоћ у разумевању и

уознавању ученика са традицијом и културом српског народног живота. Истакнути су одређени модели, а основно је да у сваком препознајемо и користимо одређене незаобилазне етапе рада, али да тај модел можемо убудуће по потреби мењати и усавршавати. Након тога, дали смо модел интерпретације народне бајке „Пепељуга”. Рад представља и позив учитељима да моделују часове и тиме доводе до успешније интерпретације која пре свега одговара ученицима.

Литература

- Бетелхајм, Б. (1989). *Значење бајки*. Београд: Зенит.
- Илић, П. (1997). *Српски језик и књижевност у наставној теорији и пракси*. Нови Сад: Прометеј.
- Милатовић, В. (2013). *Методика наставе српског језика и књижевности у разредној настави*. Прир. З, Цветановић, В. Јанићијевић, В. Мићић. Београд: Учитељски факултет.
- Мркаљ, З. (2008). *Наставно проучавање народних приповедака и предања*. Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије.
- Николић, М. (2006). *Методика наставе српског језика и књижевности*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Требјешанин, Ж. (2013). Педагошка вредност бајки – мишљење родитеља колико и зашто савремена деца воле бајке. У: *Књижевност за децу и њена улога у васпитању и образовању деце школског узраста: тематски зборник*. (стр. 28–38). Врање: Учитељски факултет.
- Цветановић, З. (2008). Интерпретација народне бајке у дидактичко-методичкој апаратури у читанкама за млађе разреде основне школе. *Иновације у настави*, 21(4), 102–112.

Nastasija Marić, Zorica Cvetanović,
University of Belgrade,
Faculty of Teacher Education

METHODIC MODEL FOR INTERPRETATION OF THE SERBIAN NATIONAL FAIRY TALE "CINDERELLA" IN FOURTH GRADE OF PRIMARY SCHOOL

Abstract: *The teaching hours in which the fairy tale are interpreted have their own peculiarities. In the interpretation of each literary work, it is necessary to start from its individuality, analyze the text – and then make methodical guidelines. The folk fairy tale school class interpretations are modeled based on the analysis and methodical orientation. In the fourth grade of elementary school, fairy tale interpretation involves more theoretical and methodical elements. The aim of this paper is to present the methodical requirements and models for the interpretation of fairy tales in the fourth grade of the elementary school, as well as the proposal of a methodical model of the school class of the folk fairy tale "Cinderella".*

Keywords: *teaching of literature, folk fairy tale, methodical modeling of sch*